

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГАЛИЦЬКИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА
ЮРИДИЧНЕ ВІДДІЛЕННЯ

Кафедра права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни

Цивільне право України (особлива частина)

на тему:

**Договір як підстава виникнення цивільно-правових
зобов'язань**

Виконала:

студентка групи Пб-11

Бендера Юлія

Науковий керівник:

к.ю.н. Гелецька І.О.

Оцінка

Тернопіль, 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ І. ПОНЯТТЯ ТА ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.....	5
1.1. Поняття зобов'язання та його види.....	5
1.2. Загальна характеристика підстав виникнення цивільно-правових зобов'язань.....	10
РОЗДІЛ ІІ. ДОГОВІР ЯК ПІДСТАВА ВИНИКНЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	16
2.1. Поняття, види, система договорів в цивільному праві.....	16
2.2. Умови дійсності цивільно-правового договору	21
РОЗДІЛ ІІІ. ПОРЯДОК УКЛАДАННЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ ДОГОВІРНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ	23
3.1. Порядок укладання цивільно-правового договору.....	23
3.2. Суб'єкти та об'єкти договірної зобов'язання.....	26
3.3. Зміст договірної зобов'язання.....	29
ВИСНОВКИ	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	33

ВСТУП

Актуальність теми. Однією із основних категорій у сучасному цивільному праві України, що породжує особливу увагу до нього як з боку законодавців, так і зі сторони вчених-науковців виступає зобов'язання. Усі учасники цивільного обороту, чи то фізичні особи, чи то юридичні особи, вступають у майнові та особисті немайнові правові відносини, які прийнято називати терміном «зобов'язальні правові відносини».

В умовах ринкової економіки, значно підвищується роль договору як основного правового засобу врегулювання зв'язків між товаровиробниками, які виступають в майновому обороті як власники. Шляхом укладення та виконання договорів товаровиробники самостійно на власний розсуд здійснюють виробництво продукції (послуг, робіт, товарів) та її відчуження (реалізацію).

Категорія «договору» широко використовується у всіх без виключення сферах економіки, культурного і соціального життя. Договір являється юридичною категорією в багатьох галузях права: адміністративного, сімейного, трудового, міжнародного. Проте, особливе місце він посідає виключно в цивільному праві.

У науці цивільного права основним є положення про багатогранність терміну «договір». Адже, він охоплює такі правові явища як юридичний факт, що виступає підставою виникнення цивільних прав і обов'язків; саме договірне зобов'язання (правовідношення), породжуване вкладеним договором; а також документ, у якому закріплюється факт встановлення між сторонами зобов'язального правовідношення.

Отже, актуальність обраної теми зумовлена виключно важливим значенням договору як підстави виникнення цивільно-правових зобов'язань.

Стан дослідження теми. Питання цивільно-правових зобов'язань досліджували М.М. Агарков, В.А. Белов, Н.Ю. Голубєва, О.В. Дзера, О.С. Йоффе, Т.С. Ківалова, Л.А. Лунц, Р.А. Майданик, Й.О. Покровський, Ф.К. Савіньї, Є.О. Суханов, Є.О. Харитонов та інші вчені.

Питаннями правової природи договору як підстави виникнення цивільно-правових зобов'язань цікавилися такі відомі представники цивілістичної науки, як О.В. Басай, С.С. Алексєєв, С.М. Бервено, О.А. Бесянєвич, Т.В. Боднар, А.П. Бесяєва, В.В. Вітрянський, М.І. Брагінський, Н.С. Кузнєцова, О.В. Дзера, В.В. Луць, А.В. Луць, Р.А. Майданик, В.С. Мілаш, А.М. Статівка, В.Г. Олюха, В.Ф. Яковлєв, В.В. Сергієнко, Л.С. Явіч.

Об'єктом дослідження виступає цивільно-правовий договір.

Предметом дослідження являються суспільні відносини, котрі характеризують процес укладання, зміни й розірвання цивільно-правового договору, а також форму та зміст договору.

Мета і завдання дослідження. Виходячи із сучасного стану наукового дослідження проблеми, мета роботи полягає у дослідженні особливостей договору як однієї із підстав виникнення цивільно-правових зобов'язань.

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити наступні **завдання**:

- розкрити сутність поняття зобов'язання та охарактеризувати його види;
- дати загальну характеристику підстав виникнення цивільно-правових зобов'язань;
- з'ясувати поняття договору в цивільному праві та визначити його ключові ознаки;
- провести класифікацію цивільно-правових договорів за різними критеріями;
- визначити умови дійсності цивільно-правового договору;
- провести аналіз правових аспектів укладання договорів;
- з'ясувати зміст та коло суб'єктів й об'єктів договірної зобов'язання.

РОЗДІЛ І. ПОНЯТТЯ ТА ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

1.1. Поняття зобов'язання та його види

Найперші спроби систематизації зобов'язання та створення його концепцій беруть початок ще з часів римського права, у котрому було сформульовано кілька варіантів його трактування. Найвідомішим визначенням зобов'язання можна назвати визначення Папініана: «*Obligatio est juris vinculum quo necessitate abstringimur alicujus solvendae rei secundum nostrae civitatis jura*», що в дослівному перекладі означає: «Зобов'язання являється правовими ланцюгами, що з необхідністю примушують нас щось виконати на користь іншої особи відповідно до законів нашої держави» (Інституції Юстиніана 1.3.13 pr.) [1].

На думку Белова В.А. пошуки в праві древніх народів зародження будь-яких зобов'язань у теперішньому розумінні цього терміну навряд чи можна вважати правильним. Але, в будь-якому разі, правові відносини з деліктів у давнину (право помсти, життя-смерті і т.д.), навіть, близько не нагадують сьогоденних зобов'язань, котрі є вимогами майнового характеру [2, с. 650].

Тому, як стверджує Слома В. М., будь-яка теорія, яка пов'язує походження зобов'язань з древністю епохи Біблійних патріархів, в дійсності буде мати справу не із самими зобов'язаннями, а з такими правовими відносинами, котрі більш-менш можуть бути названі попередниками їх деяких рис (властивостей, характеристик) [3, с. 124].

Із економічним розвитком суспільства зобов'язання стало основною формою його економічного обороту. Якщо ж головною умовою виникнення зобов'язання у стародавні часи були правопорушення, то потім змінилося співвідношення: обов'язки, котрі виникали із деліктів, почали губитися серед великої кількості зобов'язань, які виникали з договорів. Суспільне життя ужене хотіло задовольнятися прадідівськими шаблонами, а розвиток особистості дав

можливість договору реалізувати свою основну функцію – забезпечення економічного обігу.

Своє визначення зобов'язання запропонував й Агарков М.М., який визначив його як цивільне правове відношення, у силу якого одна особа (чи декілька осіб) має право вимагати від іншої особи (чи декількох інших осіб) вчинення визначеної дії чи утримання від вчинення будь-якої дії [4, с. 177].

На сьогоднішній день правове регулювання зобов'язального права закріплено книгою п'ятою чинного Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [5], котра має назву «Зобов'язальне право» (ст. ст. 509-1215). Окрім того, на зобов'язальні відносини впливають окремі положення загальної частини ЦК (для прикладу, положення про правочини (ст. ст. 202-236)). Необхідно ще раз звернути увагу на те, що зобов'язальне право являється основним інститутом (підгалуззю) особливої частини ЦК України.

Боднар Т. В наводить свою думку, що «зобов'язання – це правовідносини, які перебувають у статиці, суб'єкти яких мають певні потенції: боржник – у вигляді обов'язку вчинити певну дію (*facere*) або ж утриматися від певної дії (*non facere, pati*), а кредитор – у вигляді права вимагати від боржника виконання його обов'язку [6, с. 73].

Щодо визначення поняття самого зобов'язання, то, на нашу думку, варто погодитися з Голубевою Н. Ю., котра розглядає його як «динамічне цивільне правове відношення, яке опосередковує переміщення матеріальних й нематеріальних благ в цивільному обороті, у якому боржник зобов'язаний вчинити на користь кредитора певну дію (або ж дії) майнового чи немайнового характеру або ж утриматися від певної дії (дій), а кредитор в свою чергу має право вимагати від боржника виконання його обов'язку (обов'язків), або обидві сторони щодо одна одної кредиторами (відносно прав) і боржниками (відносно обов'язків) [7, с. 7].

Як підгалузь цивільного права, зобов'язальне право має власну систему, котра розгалужується та ускладнюється у процесі розвитку потреб учасників

майнового обороту. Вона поділяється на Загальну та Спеціальну частини, що включають в себе численні інститути та субінститути.

Із розвитком євроінтеграційних процесів та інших чинників, із переходом від планової до ринкової економіки, кількість зобов'язань збільшилася. До нових видів договірних зобов'язань за діючим ЦК можна віднести факторинг, лізинг, франчайзинг (комерційна концесія), модифіковані моделі договору схову, довірче управління майном тощо, а недоговірними зобов'язаннями виступають вчинення дій у майнових інтересах другої особи без її доручення, створення загрози здоров'ю, життю, майну фізичної або ж юридичної особи [8, с. 9].

Зобов'язання належать до групи майнових відносин. Разом з тим, в окремих випадках вони можуть мати нееквівалентний характер. Це може мати місце тоді, коли зобов'язання спрямоване на задоволення немайнового інтересу уповноваженої особи при наданні освітніх або ж туристичних послуг.

Зобов'язання відрізняються від речових правовідносин за наступними критеріями. Перш за все, за своєю юридичною природою речові правовідносини виступають абсолютними, адже в них чітко визначено тільки уповноважену особу, а всі решту осіб зобов'язані не порушувати права уповноваженої особи й не перешкоджати їй реалізовувати свої права.

Зобов'язальні ж правові відносини за юридичною природою виступають відносними, адже вони опосередковують перехід благ від одних осіб до других, їх суб'єкти є чітко визначеними.

По-друге, предметом речових правовідносин виступають конкретно визначені речі, а предметом зобов'язальних – поведінка зобов'язаних осіб.

Зобов'язальні правові відносини складаються із трьох складових елементів: суб'єктів, об'єктів та змісту. У теорії права співвідносяться поняття «суб'єкти правовідносин» та «сторони правовідносин». В цивілістичній науці для зобов'язальних правовідносин використовуються терміни «суб'єкти зобов'язання» та «сторони зобов'язання». Убачається, що значення вказаних понять не збігаються. Адже, важливо враховувати те, що окрім боржника та

кредитора в зобов'язанні можуть брати участь й інші особи, які називаються «треті особи». Вони не виступають сторонами, але беруть участь у зобов'язанні, а тому, звідси випливає, що поняття «суб'єкти» та «учасники» зобов'язання є більш широкими за змістом поняттями, ніж поняття «сторони» зобов'язання.

Суб'єктом правовідносин, як зазначає у своїй монографії Голубєва Н.Ю., називають учасника правових відносин, котрий має суб'єктивні права й може виконувати покладені на нього юридичні обов'язки, або ж володільця конкретного права, що перебуває у правовому зв'язку з іншим учасником (учасниками) суспільних відносин, на яких покладено обов'язки, що відповідають праву уповноваженої особи [9, с. 279].

Відповідно до ч. 1 ст. 510 ЦК України сторонами у зобов'язанні виступають кредитор та боржник. В окремих видах зобов'язань вони мають спеціальні назви: покупець та продавець, замовник та підрядник, поклажодавець та зберігач, та ін. [5]. Як кредитором, так і боржником у цивільно-правовому зобов'язанні можуть бути фізичні та юридичні особи, держава, інші публічні утворення.

Кредитор виступає в ролі активної сторони зобов'язання, бо він має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Основною відмінністю кредитора від уповноваженої особи в речовому зобов'язанні виступає те, що кредитор має право не на річ, а на дію, котру повинен здійснити боржник на його користь. Боржник – це пасивний учасник зобов'язального правовідношення в силу того, що на ньому лежить обов'язок здійснити на користь кредитора певну дію: передати майно, надати послугу, виконати роботу, сплатити гроші тощо або втриматися від певної дії [10, с. 461].

Як правило, у зобов'язанні може брати участь один боржник та лише один кредитор. Проте, бувають випадки, коли на стороні кредитора, боржника чи на стороні обох беруть участь кілька осіб. Слома В.М. зазначає, що, у першу чергу, кількість кредиторів та боржників у конкретному зобов'язанні не обмежується, і це призводить до появи зобов'язань з множинністю осіб (боржників або (та) кредиторів). По-друге, у деяких зобов'язаннях, крім

боржника та кредитора, беруть участь інші суб'єкти – треті особи. У таких випадках мова йде про зобов'язання за участю третіх осіб. Ну, і по-третє, в більшості випадків є можливість заміни у зобов'язаннях боржників і кредиторів іншими суб'єктами, тобто заміни осіб у зобов'язаннях [11, с. 114].

Ст. 520 ЦК України передбачає, що боржник у зобов'язанні може бути замінений іншою особою (переведення боргу) тільки за згодою кредитора, якщо інше не передбачено самим законом. Одержання згоди кредитора на заміну боржника зумовлене й тим, що особа боржника та його здатність виконати це зобов'язання грають важливу роль для кредитора.

Варто зауважити, що не у всіх зобов'язаннях допускається заміна боржника. Так Голубєва Н. Ю. підкреслює, що не можна передати другій особі борг, виконання якого засновано на ліцензії (дозволі) займатися відповідною діяльністю, якщо інше не передбачено самим же законом чи іншими правовими актами. Звідси випливає, що й зобов'язання, котрі пов'язуються із даною діяльністю, не можуть бути передані другим особам. Автор звертає увагу, що за неможливість виконання зобов'язань відповідальність буде нести як новий боржник, так й попередній [9, с. 288].

Юридичним об'єктом зобов'язання, як й решти цивільних правових відносин, визначається деяка поведінка зобов'язаної особи. Убачається, що позитивні дії боржника виступатимуть особливою рисою зобов'язання, тоді як негативна поведінка (уникнення від виконання деяких дій), є, так би мовити, доповненням або ж наслідком активної функції, котру й покликаний виконувати боржник.

До того ж, у випадку, коли обоє суб'єктів одночасно виступають у ролі як кредитора, так і боржника, то варто вирізнити два юридичні об'єкти в такому зобов'язанні, а саме дії кожного з учасників, що вчиняються ними при виконанні функцій боржника. Для прикладу, і продавець, й покупець в договорі купівлі-продажу разом виступають боржниками. Іншими словами, на продавця покладається обов'язок передати майно, а на покупця – його оплатити.

Звідси вбачається, що одночасно юридичним об'єктом можуть виступати як дії з оплати майна, котрі вчиняє покупець, так й дії з передачі майна, котрі здійснює продавець.

Стосовно матеріального об'єкту, то в певних зобов'язаннях існує виключно один матеріальний об'єкт за присутності двох юридичних об'єктів. Для прикладу, у договорі зберігання майна, який являється безоплатним, єдиним матеріальним об'єктом буде виступати майно, котре передано на зберігання. Розглянувши ті дії, котрі сторони повинні вчинити (юридичні об'єкти), то бачимо, що в наведеному випадку також буде два юридичні об'єкти, а саме: своєчасне одержання майна та попереднє збереження майна зберігачем.

Трапляються зобов'язання, коли два матеріальні об'єкти відповідають двом юридичним об'єктам, зокрема в тих, котрі безпосередньо виникають з оплатного договору. Так, для прикладу візьмемо один із найпоширеніших договорів – договір купівлі-продажу, в якому два матеріальні об'єкти (гроші й майно) відповідають двом юридичним об'єктам – передачі грошей та передачі майна.

1.2. Загальна характеристика підстав виникнення цивільно-правових зобов'язань

Цивільно-правові відносини виступають правовим зв'язком, що ґрунтується на нормах цивілістичної науки, між юридично рівними учасниками цивільних правових відносин.

Цивілісти виникнення цивільних правових відносин пов'язують із законодавчо визначеними конкретними обставинами реального життя, унаслідок присутності яких суб'єкти цивільного права стають учасниками цивільно-правових відносин, які прийнято називати юридичними фактами.

Саме з них починається так би мовити «життя» норми права, що реалізується у правовідношенні, через яке перевіряється її дієвість та реальність.

Аби зрозуміти сутність юридичних фактів, варто розпочати із з'ясування їх поняття у цивільному праві та розкриття їх правової природи. Серед науковців загальновідомо, що юридичні факти не являються однопорядковими категоріями, адже вони можуть бути як простими, так і складними складами, нікчемними, первинними й вторинними, пріоритетними, дефектними тощо, що відрізняються протилежністю та єдністю. А тому, наступним кроком буде наукова класифікація юридичних фактів, оскільки обрання критерію диференціації виступає одним з важливих напрямів для класифікації та уніфікації юридичних фактів.

Зазвичай юридичні факти прийнято поділяти за ознакою залежності їх настання від волі суб'єктів відповідно на події та дії. До подій належать обставини, перебіг котрих не залежить від волі людини (народження людини, стихійне лихо, смерть людини тощо).

Дії ж навпаки відбуваються за волею суб'єктів цивільного права – фізичних та юридичних осіб, а також других учасників цивільно-правових відносин. До них відносять більшість юридичних фактів (виконання зобов'язання, укладення договору, створення твору чи другого об'єкта права інтелектуальної власності, прийняття спадщини і т.п.).

До підстав виникнення цивільно-правових зобов'язань законодавець, насамперед, відносить:

- 1) договір та інший правочин;
- 2) створення художнього твору, винаходу, літературного твору та іншого результату інтелектуальної й творчої діяльності;
- 3) заподіяння майнової (матеріальної) та моральної шкоди другій особі;
- 4) інші юридичні факти.

Варто відмітити, що поняття «інший юридичний факт» включає в себе як правомірні категорії (для прикладу, оголошення конкурсу, рятування, ведення

чужих справ тощо), так й неправомірні категорії, такі як спричинення небезпеки, необґрунтоване збагачення тощо. Тому слід враховувати, що такий перелік підстав виступає виключно орієнтовним та доповнюється конкретними нормами ЦК України (рятування, положення про ведення справ, необґрунтоване збагачення тощо). Крім того, науковці-цивілісти до підстав виникнення цивільно-правових зобов'язань відносять й юридичні факти, котрі нормотворець взагалі не згадає у чинному ЦК України [12, с. 236].

Слід звернути увагу, що акти національного цивільного законодавства чіткої класифікації юридичних фактів за тими чи другими ознаками не прописують. Ч. 2 ст. 11 ЦК України містить приблизний перелік юридичних фактів, який досить подібний до того переліку, який свого часу в ст. 4 наводив попередній ЦК УРСР 1963 року.

Залежно від індивідуальних особливостей юридичних фактів у цивільному праві, що дає змогу абсолютно виокремлювати їх один від одного, усі юридичні факти класифікують за певними критеріями. Така цілісна та науково обґрунтована класифікація сприяє правильному розумінню та застосуванню на практиці цивільного законодавства.

У теорії приватного права знаходимо розмежування юридичні факти за різними підставами юридичного характеру:

1. Залежно від характеру наслідків юридичний факт поділяється на:

- 1) такий, що встановлює право;
- 2) такий, що змінює право;
- 3) такий, що припиняє право;
- 4) такий, що перешкоджає виникненню чи трансформації права;
- 5) такий, що поновлює право.

2. В залежності від наявного характеру вольового елемента виділяють:

- 1) дії – обставини, факти, що залежать від волі людини;
- 2) події – обставини, котрі виникають незалежно від волі людини й ніяким чином непідконтрольні їй. Вони матимуть юридичне значення в тих

випадках, коли прописані в актах національного цивільного законодавства або договорі як такі, що спричиняють цивільно-правові наслідки [13, с. 354].

Дії відповідно поділяють на:

1) правомірні, тобто до котрих законодавець відніс ті, що не суперечать нормам національного законодавства, дії, що дозволені правовими нормами або ж прямо ними не заборонені;

2) неправомірні, до яких закон відносить вчинення деліктів, проступків, правопорушень.

Правомірні дії в свою чергу можуть бути поділені на юридичні вчинки та юридичні акти.

Юридичні вчинки являються діями, що спеціально не спрямовані на встановлення юридичних наслідків, проте породжують такі в результаті припису закону.

Для юридичних актів є характерним здійсненням дій, що спеціально спрямовані на встановлення, зміну, припинення цивільних прав та обов'язків.

Залежно від характеристики суб'єктів, що вчиняють дії, юридичні акти поділяються на:

а) правочини (акти суб'єктів приватного права). Правочин (різновидом якого виступає договір) являється основним видом правомірних дій суб'єктів приватного права. До таких дій належить волевиявлення особи, безпосередньо спрямоване на виникнення, припинення або ж трансформацію цивільних прав та обов'язків;

б) акти суб'єктів публічного права (акти цивільного законодавства адміністративні акти, судові акти (рішення, постанови, ухвали) тощо).

До подій належать явища природного характеру (землетрус, повінь, буревій тощо) або соціального характеру (страйк, війна тощо).

Юридичні факти-події можна класифікувати за різними ознаками:

- залежно від повторюваності події – унікальні й повторювані (періодичні);
- за кількістю учасників – персональні, колективні, масові;

- за походженням – природні (стихійні) і залежні у своєму походженні від людини;
- за тривалістю – моментальні (події) і протяжні в часі (процеси);
- за характером наслідків, що настали – на події оборотні та необоротні;
- останні – на події з визначеною і з невизначеною кількістю осіб, що беруть у них участь тощо [10, с. 132].

Юридичні факти-стани являються такими фактами, котрі існують досить довгий час, безупинно чи систематично породжуючи юридичні наслідки. Поруч із подіями та діями, аналізовані факти-стани не можна виокремлювати в якусь їх особливу групу. За своєю юридичною сутністю вони можуть виступати діями й подіями. Також вони можуть бути правовими відносинами, а можуть перебувати й поза їх межами. Як приклад, стан утриманства чи непрацездатності існує поза правовими відносинами.

Бувають випадки, коли охарактеризовані вище факти-стани виступають юридичними фактами, котрі безпосередньо входять до юридичного складу, що є необхідним для переходу до спадкоємця прав та обов'язків спадкодавця.

У цивілістичній науці юридичні факти прийнято вирізняти за наступними видами:

- 1) матеріальні й процесуальні;
- 2) позитивні й негативні;
- 3) головні та підлеглі;
- 4) оформлені й неоформлені та інші.

Вбачається, що класифікація юридичних фактів являється значною, проте аж ніяк не вичерпною, оскільки потребує постійного оновлення, але в основі такого розподілу лежить поділ усіх юридичних фактів саме на події та дії.

Таким чином, в науці цивільного права існують різноманітні класифікації юридичних фактів, проте найбільш значущих і таких, що визнаються більшістю вчених, – чотири.

Шишка О. Р. вирізняє основні чотири кваліфікуючі критерії щодо систематизації юридичних фактів, а саме:

- 1) наслідки, до яких приводить юридичний факт (правовстановлюючі, правозмінюючі та правоприпиняючі);
- 2) форма юридичних фактів (позитивна і негативна);
- 3) характер дії юридичного факту (факти обмеженої (одноразової) дії і факти-стани);
- 4) характер зв'язку факту з індивідуальною волею осіб (юридичні події і юридичні дії) [12, с. 230].

Оскільки юридичні факти є підставою для виникнення, зміни та припинення правовідносин, їх правильний вибір є однією з найважливіших завдань правозастосовуючого суб'єкта [13, с. 225].

РОЗДІЛ II. ДОГОВІР ЯК ПІДСТАВА ВИНИКНЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

2.1. Поняття, види, система договорів в цивільному праві

Досліджуючи дане питання, варто підмітити, що за останні двадцять років практично було опубліковано більше наукових робіт та статей, які були присвячені договору, ніж за весь період Радянського Союзу. І хоча затрачені зусилля поки що мало наблизили українських науковців до розкриття феномену «договору» та з'ясування його регулюючих властивостей й функцій, проте в нашій цивілістиці й надалі, мабуть, немає більш такого правового інституту, як договір, якому уже впродовж тисячоліть приділяється стільки уваги як професійними юристами, так й законодавцями.

Підтримуємо думку Луця В. про те, що договір та його конструкція проникають в усі сфери духовного й економічного життя суспільства [14, с. 118]. У нинішніх умовах роль договору як універсальної юридичної форми опосередкування ринкових відносин постійно зростає ще більше. Адже, саме функціонування ринкового механізму та перехід до ринкової економіки стають можливими виключно за умови, якщо основна маса товаровиробників буде мати свободу в підприємництві та господарській діяльності.

Результати зазначеної діяльності зазвичай реалізуються здебільшого на договірних засадах на ринку товарів й послуг. З переходом до ринку товарів й послуг звужується плановий адміністративний вплив держави в цілому на майнові правовідносини, а це означає, що відповідно розширюється свобода вибору партнера (партнерів) у господарських зв'язках і визначення змісту договірних зобов'язань на розсуд самих сторін договору. Перш за все, це стосується договорів, що спрямовані на забезпечення потреб фізичних й юридичних осіб у продовольчих, енергетичних, матеріальних ресурсах (поставка, купівля-продаж, постачання енергії, контракція, тощо).

Не применшується роль договорів оренди, майнового найму, прокату, лізингу, договорів про виконання різного роду робіт (підряду, підряду на виконання проектних і пошукових робіт, будівельного підряду, тощо), договорів про надання різних послуг фізичним/юридичним особам (договору комісії, агентського договору, консигнації, кредитного договору, страхування, перевезення тощо) [14, с. 118].

У цілому варто зазначити, що завдячуючи договорам, котрі укладаються в сферах торгівлі (в тому числі роздрібної), готельного, медичного та банківського обслуговування, зв'язку, перевезення транспортом загального користування, зв'язку тощо, забезпечуються як матеріальні, так і духовні потреби широкого кола громадян у послугах і товарах.

Як зазначає Луць В. «про вирішальне значення договору серед правових інститутів цивільного права свідчить той факт, що з 1308 статей чинного Цивільного кодексу України майже половина з них безпосередньо присвячена договору, починаючи із загальних положень про договір (глави 52-53) і закінчуючи нормами про окремі види договорів (глави 54-77). Більш того, договірних відносин торкаються й ті положення ЦК України, котрі визначають обсяг та зміст цивільної правосуб'єктності фізичних/юридичних осіб та інших учасників цивільного обороту, норми про правочини, представництво, право власності, позовну давність. Більшість загальних положень про зобов'язання і, в тому числі, про способи їх забезпечення (заставу, неустойку, поруку, завдаток, гарантію, притримання тощо) ґрунтуються на конструкції цивільно-правового договору» [14, с. 119].

Термін «договір» має глибоке значення і виходить від спілкування між людьми, яке має своїм результатом досягнення певної домовленості між ними і може використовуватися як у вузькому, так і в широкому розумінні.

У дисертаційному дослідженні Олюха О. В. дає власне визначення вузького розуміння договору – «це цивільно-правове поняття, в якому саме і знаходиться методологічна основа науково-правового визначення договору,

оскільки саме цивільне право найбільш широко оперує поняттям «договір» [15, с. 3].

Основними ознаками цивільно-правового договору виступають: персоніфікований характер; рівність сторін; добровільність укладення; згода сторін по всіх аспектах договору; спільність інтересів; взаємна відповідальність сторін за невиконання чи неналежне виконання взятих на себе зобов'язань; правове забезпечення.

Ч. 1 ст. 638 ЦК України прописує, що основною вимогою, яку висуває законодавець до цивільного правового договору є те, що він вважається «укладеним при досягненні та узгодженні його сторонами всіх істотних умов» [5]. Цивільний закон визнає умову про предмет договору абсолютною істотною умовою для якого-небудь виду договору (ч. 1 ст. 638 ЦК України).

Керуючись положеннями діючого цивільного законодавства та сучасної теорії українського цивільного права, цивільно-правові договори, котрі не мають свого предмету, просто не існують. Отож, предмет договору виступає однією з істотних умов будь-якого договору.

Стрижак І. В. вважає, що «предмет будь-якого договору містить у собі два елементи: дії та об'єкти цивільних прав». Крім того, він стверджує, що «предметом будь-якого договору завжди будуть виступати певні дії з об'єктами цивільних прав – ремонт будинку, передача речі, надання страхових чи інших послуг, виготовлення продукції тощо» [16].

Гудима М.М. зробив спробу проаналізувати позицію розуміння предмету договору лише в аспекті дій, які за договором будуть вчинятися у майбутньому. Перед Гудимою М.М. постало нелегке «завдання розмежування договору підряду і договорів надання послуг, адже тоді їх предметом виступатимуть дії, діяльність, певна робота в об'єктивному її значенні. Тобто розмежувати їх практично стає неможливим, хоча очевидно, що вказані договори належать до окремих самотійних договірних типів» [17, с. 185].

Отже, вбачається, що предмет цивільно-правового договору повинен включати і дії його сторін із забезпечення його виконання (реалізації своїх прав

та обов'язків відносно відповідних об'єктів прав). Слід зазначити, що лише в такому вигляді предмет цивільно-правового договору можна застосовувати для встановлення правової природи договору. Адже один і той самий об'єкт матеріального світу – річ – може входити в предмет різних договорів, наприклад, оренди, купівлі-продажу, підряду, позики і інших, але лише в сукупності з відповідними діями можна визначити, про яке зобов'язання йтиме мова.

У сучасній цивілістичній науці існує безліч класифікацій різних видів договорів. Грін О. до договорів, що передбачені діючим ЦК України відносить [18, с. 26]:

1) договори, що опосередковують передачу майна у власність від однієї особи до другої, що в результаті призводить до того, що у відчужувача майна припиняється право власності, а в набувача виникає право власності (спадковий договір, рента, купівля-продаж, дарування, догляд (довічне утримання));

2) договори на виконання певних робіт – це ті договори, в яких основним для сторін є не сам процес виконання певної роботи, а її результат (договори підрядного типу, та на виконання науково-дослідних чи дослідно-конструкторських і технологічних робіт);

3) договори про передачу майна в користування, що покликані забезпечити користування майном другої особи (лізинг, найм, оренда, позичка);

4) договори про надання послуг, у яких послуга споживається в процесі її надання та, як правило, відсутній її матеріальний результат, хоча наявним є юридичний результат (комісія, доручення, зберігання, перевезення).

За співвідношенням прав і обов'язків сторін виділяють наступні види цивільно-правових договорів:

- односторонні, що породжують в однієї сторони виключно права, а в другої – тільки обов'язки (наприклад, це можуть бути договір поруки або позики);

- взаємні (двосторонні і багатосторонні), відповідно до яких кожна зі сторін набуває взаємних суб'єктивних прав і юридичних обов'язків відносно другої сторони (договір купівлі-продажу, оренди, підряду, збереження та ін.).

Двосторонні договори ще йменують синалагматичними [19, с. 124].

Багатосторонніми виступають ті договори, в яких сторони взаємопов'язані суб'єктивними правами і юридичними обов'язками (договір про спільну діяльність (ст. 1130 ЦК України)). Правове становище сторін в таких договорах є рівним, тобто всі мають однакові суб'єктивні права та несуть однакові юридичні обов'язки.

Вавженчук С. Я. влучно підмітив, що «ЦК України містить більше двохсторонніх, ніж односторонніх договорів, оскільки переважна більшість договірних зобов'язальних правових відносин через специфіку цивільно-правового обороту потребують врегулювання саме двосторонніми договорами. Двостороннім вважається договір, за яким його сторони наділені правами та обов'язками, тобто в кожна зі сторін володіє правом вимоги, і наділена одночасно обов'язками» [20, с. 13].

В залежності від економічного критерію розрізняють такі види договорів:

- оплатні, за якими надання однієї сторони зумовлює зустрічне майнове надання від іншої сторони;
- безоплатні, відповідно до яких надання провадиться тільки однією стороною без одержання зустрічного майнового надання від другої сторони (сюди належить договір безоплатного користування майном та договір дарування).

Види договорів в залежності від моменту виникнення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків у сторін. До даного виду договорів належать:

- консенсуальні, для укладення яких достатньо всього домовленості сторін. Суб'єктивні права і юридичні обов'язки виникають з факту і моменту досягнення домовленості (майновий найм, купівля-продаж, підряд та ін.), а також його юридичного оформлення.

Консенсуальні договори в залежності від строку дії виділяють:

- а) короткострокові (строком до одного року);
- б) річні (строком на один рік);
- в) середньострокові (строком понад 1 рік і до 5 років);
- г) довготривалі (строком більше 5 років);

- реальні, за якими суб'єктивні права й юридичні обов'язки виникають тільки з виконанням юридичного обов'язку в момент передачі речі. З огляду на ст. 251 ЦК України, вони можуть називатися терміновими (моментними).

За моментом виникнення зобов'язання цивільно-правові договори поділяються на:

- основні, котрі породжують суб'єктивні права та юридичні обов'язки сторін, крім того, вони впливають із попередніх договорів. Основний договір може бути пролонгований (тобто продовжений);
- попередні чи форвардні.

2.2. Умови дійсності цивільно-правового договору

Зазвичай науковці-цивілісти поділяють умови дійсності договору на істотні, випадкові та звичайні. Істотні умови законодавець закріпив у чинному законодавстві, тоді як випадкові та звичайні умови договору можна знайти виключно в науковій літературі.

Згідно ч.1 ст. 638 Цивільного кодексу України [5], договір вважається укладеним тоді, коли сторони досягли згоди в усіх істотних умовах договору у належній формі. Ними виступають умови про предмет договору, а також ті умови, котрі визначені законом як істотні чи є необхідними для договорів цього виду.

Істотними будуть виступати й ті умови, котрі є необхідними для певних видів договорів, що виражають їх правову природу і без яких вони просто не існують. Це умови, які хоч і згадуються у відповідних нормах чинного законодавства, проте прямо ніде не визначені як істотні (наприклад, складання кошторису в договорах підряду) [14, с. 126].

Відповідно до актів цивільного законодавства обов'язковими для сторін являються звичайні умови, а тому при укладенні договору вони можуть не погоджуватися.

Звичайні умови є обов'язковими для сторін відповідно до актів цивільного законодавства, тому при укладенні договору вони можуть не погоджуватися. Посилаючись на думку вітчизняних науковців, Мороз О. В. вважає, що такі умови не вимагають обов'язкового погодження, адже не прописані в жодному законі чи другому нормативному акті й обов'язковими для сторін стають внаслідок факту самого укладення договору [21, с. 46].

До виняткових умов цивілісти відносять ті, котрі погоджені сторонами на відступ від положень диспозитивних норм або ж із метою розв'язання питань, що не врегульовані законодавцем [22, с. 645]. Сторони включають у договір випадкові умови, оскільки вони розглядаються як істотні та мають важливе значення. Проте, вбачається, що останнім часом науковці дотримуються думки, що не існує достатніх підстав для виділення в змісті договору яких-небудь других видів договірних умов, окрім істотних. І, якщо ініціатива сторін включити в договір умову, яка законом не передбачена як істотна, для конкретного договору між певними особами перетворює цю умову на обов'язкову, то такі випадкові умови слід розглядати як істотні.

Ч. 1 ст. 638 ЦК України прописує, що основною вимогою, яку висуває законодавець до цивільного правового договору є те, що він вважається «укладеним при досягненні та узгодженні його сторонами всіх істотних умов» [5]. Цивільний закон визнає умову про предмет договору абсолютною істотною умовою для якого-небудь виду договору (ч. 1 ст. 638).

Звідси випливає, що, керуючись положеннями діючого цивільного законодавства та сучасної теорії українського цивільного права, цивільно-правові договори, котрі не мають свого предмету, просто не існують. Отож, предмет договору виступає однією з істотних умов будь-якого договору, про що вже йшлося у попередньому підрозділі.

РОЗДІЛ III. ПОРЯДОК УКЛАДАННЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ ДОГОВІРНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

3.1. Порядок укладання цивільно-правового договору

Договір вважається таким, що укладений (ст. 638 ЦК України), якщо сторони з усіх істотних умов договору досягнули в належній формі згоди [5].

Бородовський С. О. трактує порядок укладення договору як «визначену правовими нормами юридико-логічну послідовність стадій встановлення цивільних прав та обов'язків, здійснених на основі погоджених дій осіб, звернених назустріч одна одній та виражених у різноманітних способах узгодження змісту договору. Способами укладення договору є нормативно врегульована організація здійснення суб'єктами дій, через які досягається вільне і взаємне узгодження волі сторін договору» [23, с. 3-4].

Як правило, договір вкладається шляхом подання пропозиції однієї зі сторін укласти такий договір (що йменується офертою) та, відповідно, прийняти іншою стороною даної пропозиції (що має назву «акцепт»). Слід відмітити, що таку пропозицію (оферту) може подати будь-котра зі сторін майбутнього договору, й вона має містити істотні його умови, виражаючи намір особи, що її подала, в разі її прийняття взяти на себе відповідні обов'язки (ст. 641 ЦК України).

Чинне національне цивільне законодавство передбачає, що оферта може бути вчинена як без зазначення, так й з зазначенням терміну для відповіді. Важливо, що вона може бути відкликана до моменту чи в момент отримання її адресатом, але пропозиція, котра вже була отримана ним, відповідно впродовж терміну для відповіді не може бути відкликана, якщо звісно інше не вказано в самій пропозиції або ж не впливає з її суті чи обставини, за якої вона була вчинена [5].

Мережко О. О. в своїй монографії зазначає, що оферта з моменту одержання її адресатом вступає в силу. Науковець називає наступні важливі причини такого моменту:

«1) час вступу оферти в силу вказує на момент, з якого адресат оферти може її акцептувати, а отже зв'язати оферента запропонованим договором;

2) до отримання оферти адресат не має права її підтвердити, навіть якщо він якимось чином дізнався про неї;

3) оскільки оферта вступає в силу тільки після її отримання адресатом, то ризик перекручення її змісту при передачі по телеграфу, телетайпу чи іншими технічними засобами, включаючи електронні, лежить на оференті;

4) оферент має право відмінити оферту, в тому числі і безвідзивну, якщо повідомлення про відміну адресат отримав раніше оферти або одночасно з нею» [24, с. 109-110].

Великанова М. М. зазначає, що договір в цивільному праві може укладатися у кількох формах: письмовій, усній, нотаріальній або шляхом учинення конклюдентних дій [25, с. 58].

Законодавець у ч. 1 ст. 206 ЦК України зазначає, що усно може вчинятися правочин, котрий повністю виконується сторонами в момент його вчинення, окрім правочину, який підлягає державній реєстрації/нотаріальному посвідченню, а також правочину, для якого недотримання письмової форми має наслідком визнання його недійсним. Оскільки у згаданій статті нормотворець не конкретизував котрі саме особи вправі вчиняти правочини в усній формі, вбачається, що це стосується й тих правочинів, котрі укладаються також й юридичними особами. Таким чином, правочини між юридичними особами, котрі в момент їх вчинення повністю виконуються, можуть укладатися усно.

Важливим та складним моментом в цивільний правових відносинах завжди виступає розірвання договору, оскільки подальша доля зазначених відносин напряму залежить від того, за яких умов та з яких причин його було розірвано. В будь-якому випадку його розірвання має наслідком припинення правовідносин, які він закріплював. На жаль, досі чинний ЦК України так й не містить визначення розірвання договору, а також зміни його умов, проте передбачає правові підстави та наслідки його розірвання.

Так, ст. 651 ЦК України передбачає, що зміна або ж розірвання договору, «допускається виключно за згодою сторін, якщо інше не встановлено цим договором чи чинним законодавством» [5]. Якщо було допущено порушення істотних умов договору однією стороною, то він може бути змінений чи розірваний виключно за рішенням суду на вимогу іншої сторони. Таке порушення визнається істотним, якщо в результаті спричиненої шкоди однією зі сторін договору, друга сторона суттєво втрачає те, на що вона розраховувала при його укладенні.

«Як дію, яка направлена на припинення частково чи повністю невиконаного договору, і тим самим зобов'язань, що нього виникли на майбутній час» розірвання цивільно-правового договору визначає Дрішлюк О. П. [26, с. 115].

Слід відмітити, що допущення порушення істотних умов цивільно-правового договору однією зі сторін не варто визнавати й підставою для його зміни, що слід аргументувати наступним чином: сторона, яка допускає таке порушення умов цивільно-правового договору, швидше за все чи не припускає чи не усвідомлює, що власними діями спричиняє саме таку шкоду, тим паче, що часто істотне порушення може бути вчинене протягом тривалого часу або ж кількома діями. Звісно, що така поведінка свідчить про недобросовісність намірів учасника правовідносин. А, відповідно, при істотних порушеннях зміна умов договору не дасть очікуваного результату.

Убачається за необхідне на законодавчому рівні визнати безумовною підставою для розірвання цивільно-правового договору істотне порушення його умов, оскільки, допускаючи їх вчинення, одна зі сторін порушує не лише принципи цивільних правовідносин, але й таким чином робить неможливим досягнення мети вступу в них.

3.2. Суб'єкти та об'єкти договірної зобов'язання

Розгляд даного питання варто розпочати з того, що зобов'язальні правові відносини складаються із трьох елементів: суб'єктів, об'єктів та змісту.

Як правило, в теорії права співвідносяться поняття «суб'єкти правовідносин» та «сторони правовідносин». В цивілістичній науці для зобов'язальних правовідносин використовуються терміни «суб'єкти зобов'язання» та «сторони зобов'язання». Проте, на нашу думку, значення вказаних понять не збігається. Адже, важливо враховувати те, що окрім боржника та кредитора в зобов'язанні можуть брати участь й інші особи, які називаються «треті особи». Вони не виступають сторонами, але беруть участь у зобов'язанні, а тому, звідси випливає, що поняття «суб'єкти» та «учасники» зобов'язання є більш широкими за змістом поняттями, ніж поняття «сторони» зобов'язання.

Суб'єктом правовідносин, як зазначає у своїй монографії Голубєва Н.Ю., називають учасника правових відносин, котрий має суб'єктивні права й може виконувати покладені на нього юридичні обов'язки, або ж володільця конкретного права, що перебуває у правовому зв'язку з іншим учасником (учасниками) суспільних відносин, на яких покладено обов'язки, що відповідають праву вповноваженої особи [9, с. 279].

У ч. 1 ст. 510 ЦК України зазначено, що сторонами зобов'язальних правовідносин виступають боржник й кредитор. Як одним, так й другим ними можуть виступати держава, юридичні та фізичні особи, другі публічні утворення. У ролі активної сторони зобов'язання виступає кредитор виступає, бо саме він вправі вимагати виконання обов'язків від боржника. Суттєвою відмінністю в речовому зобов'язанні кредитора від уповноваженої особи виступає те, що кредитор наділений правом не на річ, а на дію, яку відповідно на його користь повинен вчинити боржник.

Пасивним учасником зобов'язальних правовідносин виступає боржник, бо на нього покладається обов'язок вчинити на користь кредитора конкретні

дії, для прикладу, виконати роботу, надати послугу, передати майно, сплатити гроші тощо або ж, навпаки, утриматися від вчинення певної дії [10, с. 461].

Слід звернути увагу, що найпоширенішими зобов'язаннями в цивільному обороті є ті, у котрих кожна зі сторін виступає одночасно як кредитором, так й боржником, для прикладу, оренда, поставка, купівля-продаж та ін.).

Бувають випадки, що в цивільно-правовому зобов'язанні можуть брати участь лише один кредитор, або ж лише один боржник. Окрім того, трапляються непоодинокі випадки, коли кілька осіб беруть участь на стороні як боржника, так й кредитора або ж взагалі на стороні обох.

З цього приводу Слома В. М. відмічає, що, перш за все, у конкретному зобов'язанні кількість кредиторів і боржників не обмежується, що в результаті породжує появу зобов'язань із множинністю осіб (кредиторів/боржників). З іншої сторони, у певних зобов'язаннях (окрім кредитора та боржника) участь беруть й інші суб'єкти, яких йменують «треті особи» (йдеться про зобов'язання за участю третіх осіб). Ну, й на останок, як зазначає науковець, переважно завжди виникає можливість заміни у зобов'язаннях кредиторів та боржників другими суб'єктами, іншими словами відбувається заміна осіб у зобов'язаннях [11, с. 114].

В цивілістичній науці зобов'язання із множинністю суб'єктів виокремлюють на:

- 1) активні, в яких множинність панує на стороні кредитора;
- 2) пасивні, де множинність панує на стороні боржника;
- 3) змішані, які передбачають наявність кількох осіб як на стороні боржника, так й на стороні кредитора.

Осіпов А. зазначає, що згідно закону допускається заміна сторони в зобов'язанні. Так, за суб'єктом волевиявлення способи такої заміни осіб у зобов'язанні, вчений поділяє на наступні види:

- за волевиявленням боржника (правонаступництво, перекладення свого обов'язку боржником на якусь другу особу);

- за виявленням волі кредитора (правонаступництво, цесія);
- за взаємозгодою обох сторін (договір про заміну боржника у зобов'язанні);
- за волевиявленням третьої особи, що згідно з забезпечувальним договором несе відповідальність (виконання обов'язку боржника поручителем (майновим поручителем));
- за волевиявленням других осіб, що під страхом втрати власних прав на майно боржника виконують його прострочене зобов'язання (ч. 3 ст. 528 ЦК України) [27, с. 56].

Слід звернути увагу, що заміна боржника допустима не у всіх зобов'язаннях. Так, Голубєва Н. Ю. підмітила, що «не можна передати другій особі борг, виконання якого засновано на дозволі (ліцензії) займатися відповідною діяльністю, якщо інше не встановлено самим законом чи іншими правовими актами. Отже, й зобов'язання, пов'язані з даною діяльністю, не можуть передаватися іншим особам. За неможливість виконання зобов'язань відповідальність буде нести як перший, так й новий боржник» [9, с. 288].

Юридичним об'єктом зобов'язання визнається певна поведінка зобов'язаної особи. Поруч з тим, важливою його рисою виступає те, що, перш за все, в ньому присутні позитивні дії боржника, а так звана негативна поведінка, виступає, зазвичай, наслідком чи доповненням активної функції, яку й реалізовує боржник.

Що ж до матеріального об'єкту, то в переважній більшості зобов'язань існує виключно один матеріальний об'єкт при наявності двох юридичних об'єктів. Для прикладу, у безоплатному договорі зберігання майна єдиним матеріальним об'єктом буде виступати майно, котре здано на зберігання. Юридичними об'єктами в наведеному прикладі будуть виступати збереження майна зберігачем й своєчасне отримання майна.

3.3. Зміст договірної зобов'язання

Луць В. зазначає, що «суть договору у цивільному праві становить саме угода як погоджене волевиявлення двох чи кількох сторін, що спрямована на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків» [14, с. 125]. Убачається, що угода сторін – це начебто «душа» договору, погоджені умови якого становлять його «тіло», що й становлять відповідно його зміст.

На підставі цього вважаємо, що у трактуванні дефініції «договір», яке зустрічаємо у ч.1 ст. 626 ЦК України, поняття «домовленість» слід замінити категорією «угода», бо саме вона відображає сутність договору як правового явища.

Якщо вести мову про зміст договірної зобов'язання, то тут варто звернутися до ч.1 ст. 628 ЦК України, в якій зазначається, що «зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства» [5]. Іншими словами, змістом договору виступають ті умови, на котрих була укладена відповідна угода сторін.

У разі, коли договір оформляється у вигляді одного документу в письмовій формі, що підписаний обома сторонами, чи шляхом обміну листами або в якійсь другій формі (відповідно до ст. 639 ЦК України), то відповідні умови, як правило, прописуються в пунктах самого договору, в яких, окрім того, зазначаються й посилання на норми діючого цивільного законодавства, що регламентує дану сферу.

Якщо врахувати, що договір являється підставою виникнення цивільно-правового зобов'язання, то зміст його розкривається за допомогою прав й обов'язків учасників, що визначаються його умовами.

Визначається зміст договору угодою сторін, волевиявлення й воля яких формується, насамперед, під дією приписів норм національного цивільного законодавства, котрі закріплюють абстрактну модель взаємовідносин сторін. Саме тому, немає ніякої потреби копіювати в договорі положення, що

передбачені чинним цивільним законодавством та є звичайними, оскільки сторони всеодно керуються ними незалежно від того, унесені вони до договору чи ні.

Згідно ч. 2 ст. 180 ГК України [28] та ч.1 ст. 638 ЦК України [5], договір вважається «укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди» [5].

Як зазначає Козадаєв Б., істотними умовами будуть виступати й ті, що являються потрібними для окремих видів договорів й без яких вони просто не існують, що виражають їх юридичну природу. Це умови, котрі хоч й згадуються в окремих нормах чинного закону, проте безпосередньо ніде не визначені як істотні (для прикладу, складання в договорах підряду кошторису) [29, с. 346].

ВИСНОВКИ

Формулюючи висновок одразу ж слід відмітити, що за останні двадцять років практично було опубліковано більше наукових робіт та статей, які були присвячені договору, ніж за весь період Радянського Союзу. І хоча затрачені зусилля поки що мало наблизили українських науковців до розкриття цього феномену та з'ясування його регулюючих властивостей, проте в національній цивілістиці й надалі, мабуть, немає більш такого правового інституту, як «договір», якому вже упродовж тисячоліть приділяється стільки уваги як професійними юристами, так й нормотворцями.

Характеризуючи ж поняття зобов'язання, насамперед необхідно зазначити, що зобов'язання – це цивільні правовідносини, зміст яких включає в себе суб'єктивне право і відповідний йому обов'язок.

Розвиток інституту цивільно-правового договору та його правове регулювання перебувають в постійній динаміці. З огляду на проведене дослідження, варто зауважити, що поняття цивільно-правового договору не можна розглядати тільки з однієї сторони, адже термін «договір» розуміється комплексно як інтегроване поняття, що включає в себе і угоду, і договірне зобов'язання на всіх стадіях його виникнення, і як документарну форму його існування. Для сучасного світу, в тому числі і для нашої держави, тенденція до підвищення ролі та значення цивільно-правового договору є характерною.

Що ж стосується суті цивільно-правового договору, то її становить угода (домовленість, згода, порозуміння, консенсус тощо) двох чи більше сторін, що спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Зміст договору становлять його компоненти – умови (пункти), щодо яких досягнуто згоди сторін.

Для формулювання визначення предмета договору та його обґрунтування варто виходити із загальних понять предмету та об'єкту договору, а також відштовхуватися від його значення та функцій.

Слід відмітити, що допущення порушення істотних умов цивільно-правового договору однією зі сторін не варто визнавати й підставою для його зміни, що слід аргументувати наступним чином: сторона, яка допускає таке порушення умов цивільно-правового договору, швидше за все чи не припускає чи не усвідомлює, що власними діями спричиняє саме таку шкоду, тим паче, що часто істотне порушення може бути вчинене протягом тривалого часу або ж кількома діями. Звісно, що така поведінка свідчить про недобросовісність намірів учасника правовідносин. А, відповідно, при істотних порушеннях зміна умов договору не дасть очікуваного результату.

Убачається за необхідне на законодавчому рівні визнати безумовною підставою для розірвання цивільно-правового договору істотне порушення його умов, оскільки, допускаючи їх вчинення, одна зі сторін порушує не лише принципи цивільних правовідносин, але й таким чином робить неможливим досягнення мети вступу в них.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Институции Юстиниана / Перевод с лат. Д. Расснера ; Под ред. Л.Л. Кофанова, В.А. Томсинова. Москва : Зерцало, 1998. 543 с.
2. Гражданское право : актуальные проблемы теории и практики / под общ. ред. В. А. Белова. Москва : Юрайт-Издат, 2007. 993 с.
3. Слома В. М. Поняття зобов'язання у цивільному праві. *Юридичний вісник*. № 1 (38). 2016. С. 123–128. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnauc_2016_1_21 (дата звернення: 20.09.2020).
4. Агарков М. М. Обязательство по советскому гражданскому праву / М. М. Агарков. *Избранные труды по гражданскому праву*. В 2 т. : Т. 1. Москва : Статут, 2002. 428 с.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. №№ 40–44, ст. 356. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 21.09.2020).
6. Боднар Т. В. Договірні зобов'язання як категорія цивільного права. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2004. № 60–62. С. 73–75. URL : http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/yurydych_60-62_2004.pdf (дата звернення: 21.09.2020).
7. Голубєва Н. Ю. Зобов'язання у цивільному праві України: методологічні засади правового регулювання : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Н. Ю. Голубєва. Одеса, 2013. 42 с.
8. Ківалова Т. С. Поняття та система зобов'язань у цивільному праві України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. С. 22–27. URL: <http://www.apdp.in.ua/v38/05.pdf> (дата звернення: 21.09.2020).
9. Голубєва Н. Ю. Зобов'язання у цивільному праві України : методологічні засади правового регулювання : монографія. О. : Фенікс, 2013. 642 с.

- URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/50594755.pdf> (дата звернення: 17.10.2020).
10. Цивільне право України : академічний курс : підруч. : у двох томах / за заг. ред. Я. М. Шевченко. Т. 1. Загальна частина. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 520 с.
 11. Слома В.М. Суб'єкти цивільно-правових зобов'язань. *Юридичний вісник*. 2016. № 3 (40). С. 113–117. URL : http://www.law.nau.edu.ua/images/Nauka/Naukovij_jurnal/2016/statji_n3_40_2016/20.pdf (дата звернення: 17.10.2020).
 12. Цивільне право : підручник : у 2 т. *Нац. унт «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого»* / за ред. В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. Х. : Право, 2014. Т. 2. 816 с.
 13. Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової. К. : Юрінком Інтер, 2010. 1176 с.
 14. Луць В. До питання про сутність і зміст цивільно-правового договору. *Приватне право*. 2013. № 1. С. 118–128. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpr_2013_1_13 (дата звернення: 22.09.2020).
 15. Олюха В. Г. Цивільно-правовий договір : поняття, функції та система : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук.: 12.00.03. Київ, 2003. 20 с.
 16. Стрижак І.В. Проблема визначення поняття «предмет договору». *Вісник Академії митної служби України*. Сер. : Право. 2010. № 2. С. 124–129. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2010_2%285%29__22 (дата звернення: 22.10.2020).
 17. Гудима М. М. До питання про поняття предмета цивільного договору. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2013. Вип. 23. Ч. І. Т. 1. С. 182–186. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6652/1/%D0%94%D0%9E%20%D0%9F%D0%98%D0%A2%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%20%D0%9F%D0%9E%D0%9D%D0%AF%D0%>

[A2%D0%A2%D0%AF%20%D0%9F%D0%A0%D0%95%D0%94%D0%9C%D0%95%D0%A2%D0%90%20%D0%A6%D0%98%D0%92%D0%86%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%94.pdf](#)

(дата звернення: 22.10.2020).

- 18.Грін О.О. Договори в цивільному праві України : Навчальний посібник : Альб. схем. О.О.Грін. Ужгород : Видавництво ФОП Бреза А.Е., 2012. 219 с.
- 19.Шишка Р.Б. Характеристика договорів. *Юридичний вісник*. 2013. № 4 (29). С. 121–127. URL : <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/18205/1/%D0%A8%D0%B8%D1%88%D0%BA%D0%B0%20%D0%A0.%D0%91.%20%D0%A5%D0%90%D0%A0%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%90%20%D0%94%D0%9E%D0%93%D0%9E%D0%92%D0%9E%D0%A0%D0%86%D0%92.pdf> (дата звернення: 22.10.2020).
- 20.Вавженчук С.Я. Деякі теоретико-практичні питання класифікації цивільно-правових договорів. *Адвокат*. 2009. № 10 (109). С. 12–15. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2009_10_1 (дата звернення: 22.10.2020).
- 21.Мороз О.В. Істотні умови цивільно-правового договору. *Право та інновації*. 2019. Т. 1. Вип. 25. С. 45–50.
- 22.Цивільне право України : Підручник : У 2-х кн. За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. К. : Юрінкон Інтер, 2004. Кн. 1. 736 с.
- 23.Бородовський С.О. Укладення, зміна та розірвання договору у цивільному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2005. 19 с.
- 24.Мережко А.А. Договор в частном праве. Київ, 2003. 176с.
- 25.Великанова М.М. Теоретичні питання укладення цивільно-правових договорів. *Юридичний вісник*. 2011. № 1(18). С. 57–61. URL : http://www.law.nau.edu.ua/images/Nauka/Naukovij_jurnal/2011/statli_n1_18_2011/Velikanova_57.pdf (дата звернення: 15.11.2020).

- 26.Дрішлюк О.П. Зміна та розірвання договору як спосіб захисту цивільних прав та законних інтересів учасників договірних відносин. *Університетські наукові записки*. 2009. № 3 (31). С. 113–118.
- 27.Осіпов А. Хочу бути кредитором : виконання зобов'язання боржника іншою особою. *Юридичний журнал*. 2008. № 12. URL: <http://1qwww.justinian.com.ua/article.php?id=3085> (дата звернення: 25.11.2020).
- 28.Господарський кодекс України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
- 29.Постанови Пленуму Верховного Суду України із загальних питань судової діяльності та у цивільних справах. Уклад. Б. Козадаєв. Харків : Фактор, 2011. 309 с.